

TÜRKİYE'DEKİ SAVUNMA HARCAMALARININ SİVİL HARCAMALAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ, 1970-1992

Muammer ŞİMŞEK (*)

ÖZET

Ekonomide verimlilik artışı sağlanmadan savunma harcamalarında meydana gelecek bir artış, sivil harcamalarda meydana gelecek bir azalma ile karşılanacaktır. Böyle bir durumda sivil harcamalarda meydana gelecek azalmaların gerek fonksiyonel olarak ve gerekse toplumun çeşitli katmanları arasında nasıl dağıldığının belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu çalışma, Türkiye'de 1970-1992 döneminde savunma harcamalarındaki artışlardan en fazla etkilenen sivil harcama gruplarının belirlenmesini amaçlamaktadır.

1. Savunmanın Alternatif Maliyeti

Savunma harcamalarından kimlerin kazanç sağladığı bazen çeşitli araştırmacıların dikkatini çekmekle birlikte, savunmanın bedelini kimlerin ödediği pek fazla dikkat çekmemektedir.

Bu çalışmada savunma harcamaları arttığı zaman, ekonominin ve toplumun hangi bölümlerinin bu harcamaları haksız olarak daha fazla yüklendiğine ilişkin bazı ipuçları elde etmeye çalışacağız. Savunma, çok az gelişen bir ekonomiden daha büyük bir pay aldığı zaman, ne çeşit kamu veya özel harcamaların azaltıldığı veya önceden hesaplanan oranlardaki ekonomik büyüme hedefinin ne ölçüde başarıldığının belirlenmesidir. Dolayısıyla uluslararası kriz döneminde savunma harcamalarındaki artışlarla birlikte, kendi geleneksel yaşam standartlarını sürdürmeye muktedir olan veya olmayan veyahutta global tansiyondaki yumuşamaya paralel olarak uzanan savunma faaliyetlerinin oluşturduğu parasal fırsatları hangi özel çıkar veya baskı gruplarının elde edebildiğinin belirlenmesi önemlidir. Savunma harcamaları ayrıca, kaybolan sosyal faydaların çeşit ve miktarının alternatif maliyetlerinin belirlenmesine, herhangi bir savaş veya askeri hazırlığın bir fayda-maliyet analizinin yapılmasına da imkan sağlar. Böyle maliyetler, tamamen kaybolan mevcut faydalar şeklinde olabileceği gibi, eğer bu nedenle ülkenin kaynak temeli aşırırsa, geniş ölçüde gelecek kuşaklara da ödetilmiş olacaktır.

Savunmanın bedelini kimlerin ödediğinin belirlenebilmesi için, vergi sonuçları ile ücret ve fiyat değişimleriyle ilgili ayrıntılı verilerin incelenmesi gerekmektedir. Çünkü artan savunma ihtiyaçları genellikle, artan vergileme ve açık finansman yönteminin bir karışımıyla finanse edilmektedir. Vergi oranları bize, vergi artışlarına haksız olarak katlanan gelir ve meslek gruplarını

(*) Yrd.Doç.Dr. Cumhuriyet Üniversitesi.

gösterir. Vergi artışlarının yeterince sağlanamaması durumunda uygulanan açık finansman yöntemi, normal olarak ekonomide enflasyon üretir. Ücret ve fiyat verileri bize, reel gelirleri ortalama tüketime göre enflasyonist baskılara daha fazla maruz kalan grupları gösterir. Bireyler genellikle en az yüke katlanmayı isterler ve bu yönde çaba harcarlar. Ancak işçiler, memurlar ve özellikle emekliler ise çoğunlukla sabit gelirlidir. Dolayısıyla bu harcama artışlarından da en çok bu kesimler zarar görürler.

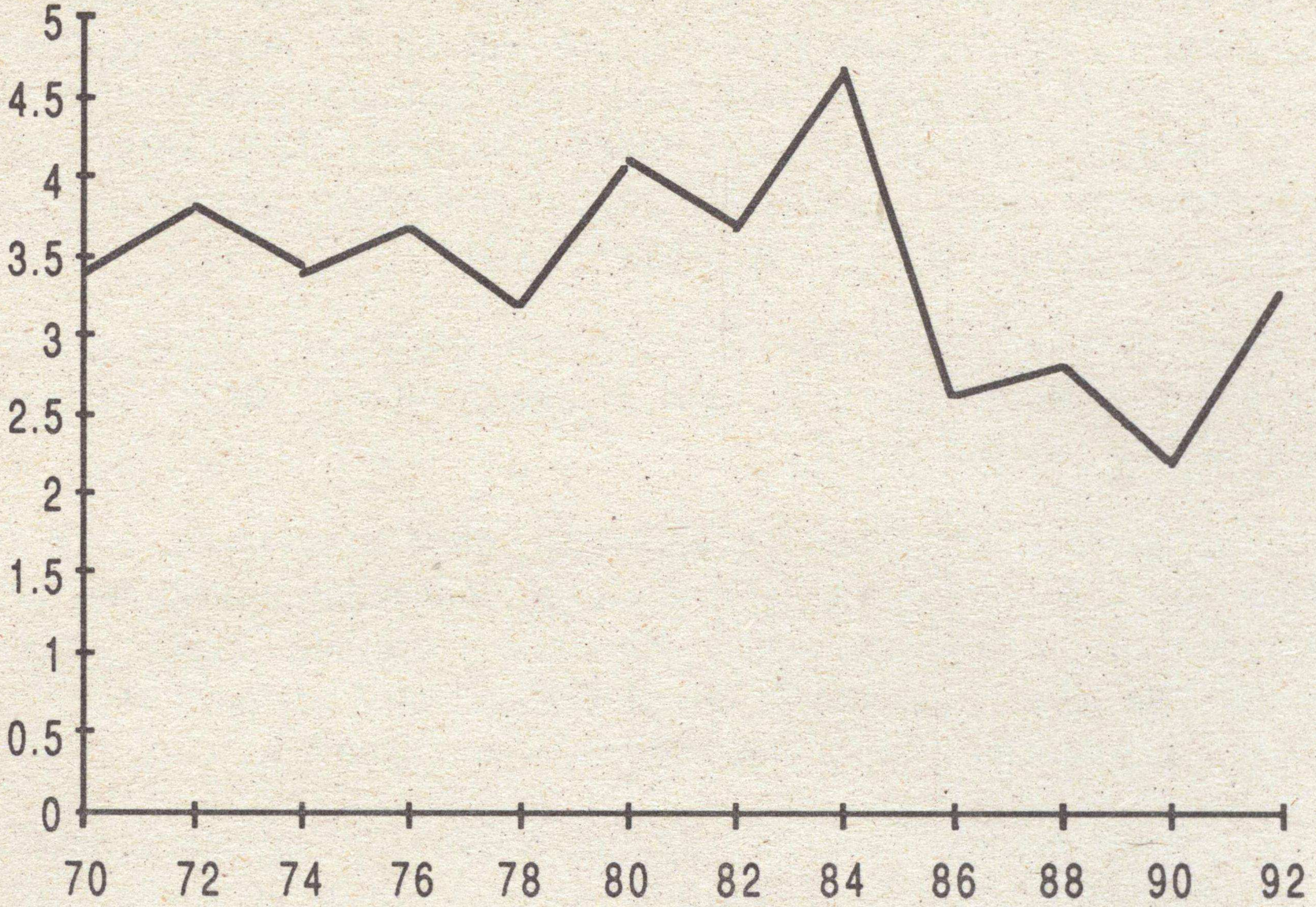
Burada amaç, ağır askeri harcamalara en çok maruz kalan alternatif harcamaların çeşitlerini görmek için, GSMH daki temel harcama kategorilerine ilişkin verileri incelemektir. Elimizde Türkiye'nin 1970-92 döneminde yaptığı harcamalara ilişkin veriler mevcuttur.

İlk önce savunma harcamaları değişen düzeylerinin bir incelenmesini yapmak yararlı olur. Türkiye'nin savunma harcamaları Şekil 1 de görüldüğü gibi son yirmiüç yılda pek önemli bir gelişme göstermemiştir. Reel olarak artış gösteren savunma harcamaları, GSMH nin bir oranı olarak ele alındığında başlıca üç dönemde yükselen, ancak genel olarak azalma gösteren bir gelişme trendi göstermektedir. Ancak yine de bu dönemdeki savunma harcamalarını başlıca üç dönemde incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ve bunun sonrası birkaç yıla rastlayan dönemdir. Bu dönemde Türkiye Yunanistan'la başta Kıbrıs sorunun olmak üzere çeşitli gerginlikler yaşamış ve ayrıca ABD nin silah ambargosu yüzünden harcamalarını daha da artırmak zorunda kalmıştır. İkinci olarak savunma harcamaları 1980 sonrası dönemde artış göstermiştir. Bilindiği gibi bu alt dönemde Türkiye'de askeri bir hükümet kurulmuştur ve ayrıca iç çatışmalarla, devam eden Yunanistan krizi de askeri harcamaların bu alt dönemde artışında etkili olmuştur. Türkiye'de askeri hükümetin yerini sivil hükümetlere bırakmasıyla düşmeye başlayan savunma harcamaları Türk-Yunan gerginliğinin artması ve güneydoğu sorununun hız kazanmasıyla 1988 den itibaren pek önemli olmamakla birlikte tekrar bir artış göstermiştir.

2. Değerlendirme Ölçütleri

Bu çalışmada, GSMH nin oranları olarak çeşitli özel ve kamu harcamaları, yine GSMH nin bir oranı olarak savunma harcamaları ile regresyona tabi tutulacaktır.

Savunma, bağımsız bir değişkendir. Dolayısıyla diğer değişkenlerin ona bağımlı olduğu ortaya çıkıyor. Yani sivil harcamalardaki artışlar, ancak savunma harcamalarındaki oransal azalmalarla gerçekleştirilebilir. Savunma harcamalarındaki artışlar ise askeri olmayan mallarda azalmalara yol açar. Yani bu harcamalar mutlaka bir şey pahasına yapılmak durumundadır.

Şekil 1. GSMH'nin Yüzdesi Olarak Türkiye'nin Savunma Harcamaları 1970-92. Kaynak: IMF, Governmental Financial Statistical Yearbook, 1981 ve 1994.

Bazıları, yüksek düzeydeki savunma harcamalarının sürekli talep artışlarıyla ekonomik durgunluğu ortadan kaldırdığını, aksi takdirde ekonominin depresyona gireceğini ileri sürüyorlar (RUSSET; 1969, 415). Eğer bu gerçekse, savunma harcamalarının alternatif maliyeti minimum düzeyde olmalıdır. Savunma harcamaları, daha fazla sosyal fayda sağlayamazsa, yapılması zorunlu değildir. Askeri A+G (*) harcamalarının, sivil sektöre önemli teknolojik spin off sağladığı ileri sürülmektedir (**). Silahlı kuvvetlerdeki hizmet esnasında genç erkekler elde ettikleri eğitim, beceriler ve fiziksel kondüsyon ile sivil hayata döndükleri zaman hem kendilerinin ve hem de çevrenin modernleşmesinde yararlı olabilirler (BENOIT; 1973, 16-20). Ayrıca askeri nitelikteki bilimsel araştırmalar bazı gelişmelerin sağlanmasına yol açabilir. Örneğin füze sistemleri üzerine bir araştırma esnasında, kanser tedavisi için yeni bir yöntem bulunabilir. Yani, sağlık, eğitim ve araştırma amacıyla yapılan harcamalar bazen askeri hedefler tarafından uyarılabilirler. Ancak böyle yararlar, ender durumlarda elde edilmektedir. Bu nedenle askeri ihtiyaçların uyardığı bu harcamalar, benzeri sivil ihtiyaçlardan ayırdedilmelidir.

(*) A+G, araştırma ve Geliştirme

(**) Askeri harcamaların ve özellikle silah üretiminin sonucunda ekonomide meydana gelen canlandırıcı, hızlandırıcı ve uyarıcı etkilere "spin off" etkileri denilmektedir.

Sivil ve askeri harcamalar eğer, kıt kaynaklar için sürekli olarak rekabet ederlerse, bu iki değişken arasında çok yüksek bir negatif ilişki ortaya çıkacaktır. Eğer bu değişkenler aynı talep tarafından yönlendirilirse, o zaman da bu iki değişken arasındaki ilişki pozitif çıkacaktır. Buna karşılık bu iki değişken genellikle rekabet eder, fakat bazen tamamlayıcı olurlarsa, o zaman da aralarındaki negatif ilişki oldukça düşük olacaktır.

Askeri harcamaların sivil harcamalara etkilerine ilişkin genel bir değerlendirme yapmak için bazı açık ölçütlere ihtiyaç vardır. Bunun için aşağıdaki ölçütler önemli olabilir:

1. Gelecekteki kaynakları ve verimliliği, şimdiki savunma veya savaş faaliyetleri için feda etmek yanlıştır. Bu çeşit faaliyetler mümkünse şimdiki kaynaklardan karşılanmalıdır. Kriz dönemleri dışında bunu başarmak mümkündür. Bir ülkenin geleceğine önemli ölçüde ipotek koymaya ender olarak duyulan böyle ihtiyaçlar elbette dikkatle değerlendirilmelidir.

a. Bununla devletin, tüketim, kapital birikimi ile savunma taleplerine duyarsız olan eğitim ve sağlık şeklindeki kamusal sosyal yatırımlar dışındaki alanlardan çektiği kaynaklarla finanse ettiği savunma ihtiyaçlarındaki iniş ve çıkışların görülmesi istenebilir.

b. Bu ölçütün bir diğer görünümü de, askeri ihtiyaçların gerilediği dönemde serbest bırakılan kaynakların özel tüketim yerine, geniş ölçüde yatırım ve eğitime yöneltmesidir. Bu ölçüt, GSMH nin bir oranı olarak çeşitli yatırım şekillerine ayrılan çok uzun dönemli bir artışı gerektirir. Bu trend artan savunma ihtiyaçlarına karşı duyarsız, fakat silahlanma dönemlerinin sonundaki yumuşamaların sağladığı fırsatlara karşı duyarlı olan bir seriden oluşmaktadır.

2. İkinci olarak harcamaların politik şoklardan kuvvetli bir şekilde soyutlanma ihtiyacı vurgulanmalıdır. Sistemin sosyal kaynaklarının sürekli bir şekilde genişlemesi, sistemin çok düzenli ve etkili bir şekilde büyümesi için zorunludur.

Bazı harcamalar, kriz dönemlerinde sadece geçici olarak geciktirilebilirler. Ancak bu harcamalar, savunma ihtiyaçlarının baskısı kesildiği zaman daha yüksek bir oranda ortaya çıkarlar. Böyle bir durumda uğranılan hasarın derecesi azaltılabilir, fakat tamamıyla ortadan kaldırılamaz. Örneğin ilk aşamada sadece birkaç yıl için geciktirilen bir okul yapımı, bazı öğrencilere zamanında yetişecek, fakat bir yaş grubu bu fırsatı tamamen kaçıracaktır. Ayrıca genişleme ve patlama şeklindeki bu dalgalanmalar, bir süre sonra arzu edilen harcama düzeyine ulaşırsa bile etkili olmayabilirler ve sürekli bir faaliyetten daha az çıktı üretebilirler.

3. Metoloji, Veriler, Tahminler ve Sonuçlar

GSMH, özel tüketim harcamaları (C), yatırım harcamaları veya kapital birikimi (I), devletin mal ve hizmetler satın alımları (G) ile dış alem gelir ve gider farkının toplamı (X-M) olarak tanımlanmaktadır. $[Y = C + I + G + (X-M)]$

Bu çalışmadaki metod önce, mevcut durumlara duyarlı olarak dalgalanan ve bu çalışmayı çok az ilgilendiren stoklar hariç, yukardaki makro ekonomik özdeşlikte yer alan temel harcama gruplarının GSMH' ya oranları ile savunma harcamalarının GSMH ya oranı arasındaki ilişkinin, sonra da fonksiyonel bakımdan dört gruba ayrılan sivil kamu harcamaları ile savunma harcamaları arasındaki ilişkinin regresyonu şeklinde yapılmıştır. E.K.K. tahminleri, otokorelasyon probleminin varlığını göstermiştir. Bu nedenle tahminler Cochrane-Orcutt tekniği ile yapılmıştır. VIF değerleri, değişkenler arasında çoklu doğrusallığın bulunmadığını göstermiştir.

Burada kullanılan verilerden özel tüketim, kaynak dengesi, ve GSMH ya ilişkin rakamlar, Dünya Bankasının yıllık yayını olan "World Tables" dan, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve refah harcamaları, savunma harcamaları, toplam ve sivil kamu harcamaları ile diğer kamu harcamalarına ilişkin rakamlar, IMF nin yıllık yayını olan "Governmental Financial Statistical Yearbook" dan ve özel yatırımlara ilişkin rakamlar da, DPT nin yayını olan "ekonomik ve sosyal göstergeler, 1950-92" den alınmıştır.

Biraz önce belirtilen modeli oluşturan eşitlikler şunlardır:

$$C_pY = a_1 + b_1DEY \quad (1)$$

$$I_pY = a_2 + b_2DEY \quad (2)$$

$$GY = a_3 + b_3DEY \quad (3)$$

$$(X-M)Y = a_4 + b_4 DEY \quad (4)$$

Bu eşitliklerde yer alan değişkenler şunları ifade etmektedir:

C_pY = ekonmideki toplam özel tüketim harcamalarının GSMH ya oranı,

I_pY = toplam özel yatırımların GSMH ya oranı,

GY = toplam sivil kamu harcamalarının GSMH ya oranı,

$(X-M)Y$ = kaynak dengesinin GSMH ya oranı,

DEY = savunma harcamalarının GSMH ya oranı,

a_j sabit terim ve b_i de katsayılardır. Yukarıda belirtilen dört eşitliliğe dayalı olarak yapılan regresyonun sonuçları Tablo 1 de görülmektedir.

Tablo 1
Türkiye'deki Savunma Harcamalarının Sivil Faaliyetler
Üzerindeki etkisi, 1970-1992

	(1)	(2)	(3)	(4)
a	62.6144 (17.6990)	28.3461 (12.1727)	19.8930 (4.3246)	-3.5218 (-3.2177)
b	2.5784 (2.4386)	-2.1179 (-3.0466)	.5032 (.3667)	.5391 (1.6495)
r ²	.5779	.5520	.1572	.4928
F	8.6725	7.8044	1.8654	6.1540
DW	1.8661	1.9365	1.4506	1.965723
Rho	.9659	.9676	.0807	-.0007
N	23	23	23	23

Not: 1. Bağımsız değişken, DEY, bağımlı değişkenler ise, yukarıdaki eşitliklerdeki sırayla, CpY, IpY, GY ve (X-M)Y dir. 2. Parantezdekiler "t" değerleridir.

Tablo 1 r² yi, yani savunmanın sorumlu olduğu bağımlı değişkenlerdeki değişme oranını, regresyon katsayısını ve diğer istatistiki ölçümleri gösteriyor. r², sırasıyla sivil harcama gruplarının her biriyle askeri harcamaların birlikte ne kadar yakın değiştiğini ifade ediyor. Regresyon katsayısı, savunmadaki bir TL lik artışa karşılık olarak, bağımlı değişkendeki değişme miktarını TL cinsinden gösteriyor.

Tablo 1 deki tüketicilerin savunma harcamalarından olumsuz yönde etkilenmediğini gösteriyor. Aksine askeri harcamalar, tüketim harcamalarını destekliyor. Elde edilen sonuçlara göre savunma harcamaları, toplam tüketim harcamalarındaki değişimin yüzde 57 sinden sorumludur ve savunmaya yapılan her bir TL lik artış tüketim harcamalarını yaklaşık 2.6 kat artırmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde böyle bir sonucun elde edilmesi normaldir. Çünkü doğrudan doğruya savunma ve savunma ile ilgili sektörlerde çalışanların sayısındaki fazlalık nedeniyle, savunma harcamalarındaki artışlarıyla birlikte bu sektörlerde çalışanların gelirlerindeki artışlar tüketim harcamalarını uyarmaktadır.

Türkiye'deki özel yatırımların, yani sabit kapital birikiminin, savunma ve savaş faaliyetleriyle kayba uğradığı görülmektedir. Özel yatırımlar için .55 lik bir r^2 oldukça yüksektir ve regreasyon katsayısı da çok önemli bir sayıdır; -2.1179. Böylece özel yatırımlar oransal olarak savunma harcamalarının artışıyla birlikte kayba uğruyorlar. Gelecekteki üretim, şimdiki yatırıma bağlı olduğu için, mevcut savunma harcamalarının sürdürülmesi yerine savunmaya daha fazla harcama yapılması kararıyla, ekonominin kaynak temeline ve geleceğin kaynaklarına önemli derecede zarar verilebilir. DPT verilerine göre yaklaşık olarak incelenen dönemde Türkiye'deki kapitalin marjinal verimliliği ortalama yüzde, 6,8 civarındadır (DPT; 1993, 10-11). Yani bu oran aynı dönemde Türkiye'deki yatırımlara yapılacak her 1 TL lik bir ilavenin, üretimde de sürekli olarak yüzde 6,8 oranında bir fazlalılık meydana getireceğini göstermektedir. Bu nedenle eğer savunmaya bir yılda 1 trilyon TL eklenirse bu, özel yatırımları 2,118 trilyon TL azaltacak, ondan sonra da ekonomide özel sektörün sorumlu olduğu çıktı düzeyi her yıl sürekli olarak yaklaşık $2.118 \cdot 6,8 = 14,4$ trilyon TL azalacaktır.

Toplam içinde savunmanın, sivil kamu harcamaları üzerinde çok kuvvetli bir etkiye sahip olmadığı görülüyor. Çünkü r^2 çok düşüktür..1572; regresyon katsayısı, .5032 dir. Savunma harcamaları, sivil kamu harcamalarının sadece yüzde 15.7 sinden sorumludur ve savunmaya ayrılan her 1TL lik bir ek, sivil kamu harcamalarında 0.5 (yüzde 50) oranında bir artışa yol açmaktadır. Yani savunmaya ayrılan kaynaklardaki artış sivil kamu harcamalarını olumlu yönde etkilemektedir. Çünkü savunma faaliyetleri dolaylı olarak diğer kamu harcamalarının da artışına neden olmaktadır.

Ülkenin kaynak dengesi, genellikle savunma harcamalarındaki ani artışlardan etkilenmektedir. Potansiyel ihraç ürünleri, savunmanın neden olduğu iç talep eğer memnun edici olursa o zaman üretim iç talebi karşılamaya yönelir. Ayrıca bir kısım ihraç ürünlerinin fiyatları da, enflasyon yüzünden dünya piyasalarının üzerine çıkar ve böylece ihracatı azaltır. İthalat çok daha karmaşıktır. İthalatın savunma harcamalarındaki artışlarla birlikte yükselmesi normaldir. Çünkü Silahlı Kuvvetlerin ihtiyaçlarının bir kısmının dışardan karşılanması zorunludur. Tablo 1 deki kaynak dengesine ilişkin r^2 savunma harcamalarının, bu kalemlerdeki değişiminin yaklaşık yüzde 50 sini açıkladığını göstermektedir. Regresyon katsayısı da .5391 dir. Savunma harcamalarındaki her 1 TL lik artış, ithalatı 0.53 oranında artırmaktadır.

4. Savunma Harcamalarının Sivil Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkilerinin Fonksiyonel Olarak Değerlendirilmesi

Savunma harcamalarının sivil kamu harcamaları üzerindeki etkilerinin fonksiyonel olarak değerlendirilmesi için başlıca dört önemli sivil harcama grubu ele alınmıştır. Bunlar; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve refah ile, diğer kamu harcamalarıdır. Bu harcama grupları savunma harcamaları ile ayrı ayrı regresyona tabi tutulmuştur. Bu amaçla aşağıdaki eşitlikler oluşturulmuştur:

$$EdG = c1 + d1 DETG \quad (5)$$

$$HG = c2 + d2 DETG \quad (6)$$

$$SWG = c3 + d3 DETG \quad (7)$$

$$OG = c4 + d4 DETG \quad (8)$$

Yukarıdaki eşitliklerde yer alan simgeler şunları göstermektedir:

EdG = eğitim harcamalarının toplam kamu harcamalarına oranı,

HG = sağlık harcamalarının toplam kamu harcamalarına oranı,

SWG = sosyal güvenlik ve refah harcamalarının toplam kamu harcamalarına oranı,

Tablo 2
Savunma Harcamalarının Sivil Kamu Faaliyetleri
Üzerindeki Etkisi, 1970-92

	(5)	(6)	(7)	(8)
c	6.4899 (1.5821)	1.9566 (2.9718)	.9645 (.7061)	98.2783 (10.5093)
d	.7608 (2.5643)	.557 (1.1646)	.0715 (.7215)	-2.5308 (-3.7122)
r ²	.5421	.6162	.2496	.3962
DW	7.4984	10.1725	2.1068	13.7809
Rho	2.0361	2.1727	2.007	1.500
N	.6445	.9197	.4873	
	23	23	23	23

Not: 1. Bağımsız değişken, DETG, bağımsız değişkenler yukarıdaki eşitliklerdeki sırayla, EdG, HG, SWG, ve OG dir. 2. Parantezdekiler "t" değerleridir.

OG = yukarıdaki üç grup dışında kalan diğer sivil kamu harcamalarının toplam kamu harcamalarına oranı,

DETG = savunma harcamalarının toplam kamu harcamalarına oranı,

c_b , sabit terimler ve d_i katsayılarıdır. Yukarıdaki 5, 6, 7 ve 8 numaralı eşitliklere ilişkin regresyonun sonuçları Tablo 2 de yer almaktadır.

Savunma harcamalarının artırılması gerektiğinde devlet eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve refah harcamaları ile diğer harcamalarında kısıtlama yapılabilir. Ancak böyle bir kısıtlama özellikle uzun süreli savaşların yaşandığı dönemler ve sonrasında görülebilir. Bunun dışında barış dönemlerinde çeşitli nedenlerle savunma harcamalarında yapılacak artışların kamu harcamaları içerisinde özellikle eğitim ve sağlık harcamalarından yapılacak kısıtlamalarla karşılanması normal değildir. Çünkü eğitim ve sağlığa yapılacak harcamaların ihmal, ekonomiye ve bir milletin sosyal yapısına uzun dönemli ciddi zararlar verebilir. Dolayısıyla bu iki harcama grubu, bir ülkenin geleceği açısından çok önemlidir. Bu nedenle savunma harcamalarındaki artışlar, bu üç temel grubun dışındaki harcamalardan, vergi gelirlerindeki artışlardan veya açık finansman yöntemi ile karşılanmaktadır. Tablo 2 de elde edilen sonuçlar da bu öngörüye doğrulamaktadır. Tablo 2 deki sonuçlara göre savunma harcamalarındaki artışlar, bu üç grup harcamayı olumlu yönde etkilerken, diğer harcama gruplarını olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim savunma harcamaları, dördüncü sütunda yer alan diğer harcama gruplarının yaklaşık yüzde 40'ından sorumludur $r^2 = .3962$ ve savunmadaki her 1 TL'lik bir artış bu harcama grubuna ayrılan kaynakları 2.5 kat azaltmaktadır. Sonuçlar istatistikî açıdan da anlamlıdır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada elde edilen bulgular Türkiye'deki savunma harcamalarının geniş ölçüde özel yatırım harcamalarından finanse edildiğini göstermektedir. Ancak bu konuda sadece bir ülkenin tecrübesine dayalı, normatif, kesin bir değerlendirme yapmak güçtür. Eğitim ve sağlığa kamu sektörünün yaptığı yatırımlar, savunma harcamalarındaki artışlardan olumsuz yönde etkilenmektedir. Türkiye'de savunma harcamalarının en yakın tarihlerdeki artışlarında, bu artışlara özel yatırımlar maruz kalmış bulunuyor. Buna karşılık sağlık ve eğitimin payları reel olarak yükselmiştir. Bununla birlikte diğer ölçüt şudur: Savunma ihtiyaçlarının azaldığı dönemlerde serbest bırakılan kaynakların özel tüketime geri dönmesi yerine, bu kaynakların yatırım ve eğitim için saklanıp saklanmadığı önemlidir. Nitekim Türkiye'nin son on yılda kendi kapital birikimini kötü bir şekilde kullandığı görülmektedir. Örneğin Türkiye'de yatırımların nisbeten canlandığı 1976-77 ve 1986-87 yılları ile, savunma harcamalarının düşüş gösterdiği 1979, 1984 ve 1988 yılları büyük bir çoğunlukla aynı zamana tesadüf etmemektedir. Halbuki savunma harcamalarının gerilediği dönemlerde savunmadan serbest kalan kaynakların yatırımlara gitmesi için, yukarıda belirtilen bu dönemlerin birbirleriyle uyumu gerekirdi. Diğer kamu harcamaları ise, savunma harcamalarından olumsuz yönde etkilenmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmadan elde edilen bulgular, Türkiye'deki savunma harcamalarının artmasından özel kesimde yatırımların, kamu kesiminde de, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve refah harcamaları dışında kalan kamu harcamalarının olumsuz yönde etkilendiğini göstermektedir.

SUMMARY

Without an increase in productivity, an increase in defense spending will be met by cutting other civilian expenditures in economy. In that case, it is important to know how distribution of decreasing civilian expenditures both by function and among different categories of society. This study investigates the most civilian expenditures groups affected by increases in defense spending 1970-1992 period in Turkey.

KAYNAKÇA

BRUCE M. Russet. "Who Pays for Defense?", *The American Political Science Review*, Vol. 63, No.2, 1969, ss. 412-426.

EMILE Benoit. *Defense and Economic Growth in Developing Countries*, Toronto and London: Lexington, Mass: D.C. Heath, 1973, ss. 16-20.

DPT. *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950-92*, Mayıs 1993.

IMF. *Governmental Financial Statistical Yearbook, 1981*, Vol.V, New York: 1989.

IMF. *Governmental Financial Statistical Yearbook, 1988*, Vol. XII, New York: 1989.

IMF. *Governmental Financial Statistical Yearbook, 1992*, New York: 1992.

IMF. *Governmental Financial Statistical Yearbook, 1993*, New York: 1994.

The World Bank. *World Tables, 1989-89*, Vol. I, New York: 1989.

The World Bank. *World Tables, 1994*, New York: 1994.